

Az ébresztőóra jóval öt előtt csörgött. Felébredt Bettike is.

– Jaj, rosszat álmodtam – ásított –, azt álmodtam, hogy elkaptam a karórát, és te üldöztél engemet, én meg nem bírtam eléggé szabadni. Csókold meg itt a nyakamat.

Csak most vettem észre, amint nyakán helyet csinált, hogy nagyon komolyan és családanyás gondossággal – hálórékliben aludt mellettem.

– És nagyon sokat tettél ki. Nagyon sok pénz. Amikor elaludtam, elhatároztam, tőled nem fogadjak el semmit. Olyan jó volta veled.

Nyomatékul magához szorított. De kelnem kellett. Nem érdemelhettem ki újabb kedvezményt. Csak gondolatom támadt rá, a combomra támadó hideg nyakon csípte hajlandóságomat.

Kihűlt a szobácska, nem sugárzott meleg a vaskályha felől, amint közeledtem elképzelt tüze felé.

Betti orra hegyéig dunyhája alá bújt.

– Takargasd be hátaját – nyugösködött –, csak azután öltözködj magadnak. És tedd el a pénzedet.

Néhány szóval, lám, mégis valamicske meleget csinált öltözésemhez.

– Kár, hogy annyira sietsz – duruzsolt tovább. – Biztosan azért álmodtam rosszat, mert

alvás elébe már kigondoltam, hogy neked visszaadom a pénzt, s mégsem dugtam visszája a tárcádba, s féltem, hogy csakugyan nem ébredek fel, és te azt fogod tudni, énnekem mindegy, jó volta-e nekem valakivel, vagy nem volta jó, én azt a pénzt mindenkitől egyformán elfogyasztom.

Ásított s mélyen elaludt; mire csizmám felhúztam. Köpenyemet vigyázva gomboltam be, nehogy felébresszem.

A pályaudvarról persze elkéstem. Vagyis hogy – nem késtem el, csak nagy nyüzsgést találtam ott és elég nagy fejetlenséget, amelyről mindjárt azt gondoltam, én okoztam: távollétem miatt kerekedett.

Beérkezett az első „helyi” vonat. Úgy emlékszem, Palánkáról jött. Nem sokat hozott, vagy hatvan utast. Az én embereim azonban még tétovák és erélytelenek voltak. Annyit tudtak, hogy gyűjteniök kell a civileket, mert sok közöttük a gyanús. Azt, hogy a gyanú mire vonatkozik, persze tudta valamennyi velem együtt: partizán vagy rokonszenvez a partizánokkal, csetnikekkel. Vagy éppen kém. Akinek zsidó külseje volt, azt az egyszerűbb hajósok gondolkodás nélkül nyilvánították kémgyanúsnak. S a tiszthelyettesek és tiszték ugyanúgy – gondolkodás nélkül.

Ezzel a Palánka felől befutó vonattal azonban még minden másképpen volt. Az én embe-
reim erélytelenek voltak, úgyszólván puhák.
Talán gyakorlatlanságból, talán mert csak az
imént bújtak ki a meleg várótermekből, ame-
lyek szállásul szolgáltak az éjjel.

Mindezek a körülmények persze durvaságot,
ingerültséget is eredményezhettek volna.

Legénységem hadonászott, magyarázott – ci-
vilesen. A hárászkendős, alaktalan kofák s a
ködmönös, kucsmás parasztok pedig egyre in-
kább hangra kaptak. Még azt sem akarták meg-
érteni, hogy biztonságuk érdekében sem indul-
hatnak be a városba, hiszen kijárási tilalom lé-
vén, akár felszólítás nélkül is beléjük lőhet
akármelyik járőr.

Jellemző, ez is csak akkor jutott eszükbe a
hajósoknak, amikor én kiértem.

De a parasztok és nénék nem értették meg
a veszélyt. Legtöbbjük napi vagy hetes bejáró
volt – s kosárral, bugyorral most is –, soha még
eddig nem gátolták jövés-menésüket, sőt, örült
a hatóság, hogy hozzák befelé a városnak az
ennivalót.

Aki beszélt, mind magyarul kiabált. S ettől
meghökkenetek a hajósok. S innen fogva még a
diákgyerekek is zajongani kezdtek, hogy ők el-
késnek a gimnáziumból, s nekik igazolatlan

napjuk lesz, mert az igazgató olyan szigorú, hogy aki csak egy percet is késik, annak az egész napot . . .

Ekkor csattant az első pofon.

Nyilvánvaló, hogy a diáksuhancok szemtelensége indokolatlan, hiszen alig múlt még hat, s nyolc óráig, a tanítás kezdetéig, akár az egész várost körülfuthatják még.

Én vártam, hogy a pofontól megvadul a nép, de nem, inkább megszelídült. Az asszonyok nyomban elhallgattak, s a parasztok is sokat eresztettek lefelé a hangjukon.

Tétlenül nem várhattunk, mit hoz a következő félóra. S kínálta magát, hogy elkezdjünk valamiféle igazoltatást.

Találomra kiválasztottam két tiszthelyettest, rájuk bízam kétfelől, a jegypénztárak előtt a munkát. Mert ott várakozott a népség, összehörmörülve az egyetlen pofon után, az indulási oldal tágas csarnokában.

Magam csak figyeltem, egy-két lépést sétaképpen tettem, fel is, alá is.

S a mosdatlan képű, a még sem rossz, sem jó tiszthelyettesek, csipás, lassú munkáját vártam. Mért nem boldogultak? Nem mondták, de nyomban kiderült: a parasztok sem mind hordtak magukkal írást, de az asszonyoknál szinte egyáltalán nem találtak igazolványt.

A serdülőket is csupán a tankönyvek igazolhatták.

Hirtelenében nem tudtam, kötelező-e itt a határ mentén valamiféle azonossági papír viselése.

Megkérdezni pedig röstelltem. Nekem kellett döntenem, mit tegyünk, hát elrendeltem, akinél van írás, az jobb felé, akinél nincsen, az bal felé álljon. Nem volt szerintem különös jelentése ennek a jobb és balnak, mert hogyha megfordultam, mindjárt ellentétes elnevezést adhatam a két iránynak.

A visszatartott emberek mégis nagyon elcsendesedtek. Még az igazoltatás megkezdésekor is zsurmogott, zümmögött a palánkai csapat, de amint megmutattam két karommal a balt és jobbot, iszonyúan elhallgattak.

Annyira, hogy magam is éreztem abban a pillanatban: élet-halál urai vagyunk.

Pedig még nem tudtam, mit fogok határozni az egyik s mit a másik oldallal.

Akkor két csendőr érkezett egy törzsőrmester vezetésével. Köpenyük gallérja barna bunda volt. Farkasszörme. A rendkívüli téli hideg – gondoltam.

A törzsőrmester nagyon katonásan jelentkezett, s határozott utasítást hozott, hogy: minden gyanús elemet a gimnáziumba!

Én még elmosolyodtam, hogy „gimnáziumba?”. S ne is kérdezzük, ki analfabéta, ki nem?

De a törzs nem hajlott a tréfára, s engedélyt kért, hogy kiválogassa, akiket elvisznek majd.

Azt a bal kezem felőli csoportot kezdték is mindjárt kifelé terelni.

Nagyon meghökkentem, hogy ennyire bevált az első gondolatom. De azért örültem, hogy ez a feladat elhárul vállamról.

A pénztárlablakból a jegykiadók egész idő alatt kukucskáltak, lesték, mi történik.

Míg a csendőrök ügyködtek, el kellett tűnőm – furcsán éreztem magamat, hogy parancs vagy megjegyzés nélkül nézzem, mint terelik a kendős, bekecses asszonyokat.

A pénztárfülkében széngáz, megrekedt éjszakai emberszag csapott meg a pokrócos vaságyról. Éppen váltották egymást. Gyűrött arcú vasutasnő adta át a helyét a rövidbajszú, pozsgás vasúti tisztnek.

Ezen még csodálkoztam is. Emlékszem.

– Hová vitték ezeket a kofákat? – kérdezte a fáradt nő – ezeket én mindet ismerem. Arcról. A piaci napokon mindig látom őket. Némi-lyik szinte bebújna a kisablakon, úgy kéri a jegyet.

Erre én nem tudtam mit felelni.

Hanem amikor beérkezett a következő vonat,

talán az apatini, a vaságyról, amelyen elnyúlva könyököltem, a menni készülő útját álltam:

– Legyen segítségemre.

– Hagyjon nekem békét – rántott a vállán. Rákiáltottam, s jött.

Ez a szerelvény már több utast hozott. A maradék palánkaiak kiszorultak egy folyosóra. De a pénztárosnő segítségével könnyen boldogultunk a tömeggel. Előbb ujjával mutogatott, aztán csak szemével. Akiket nem ismert, azoktól kértünk csak igazolványt.

Vagy hat személy maradt mindössze fölöslegnek.

Ekkor a szolgálattevő tiszt elém vágódott, és őrnagy úrnak szólítva, engedélyt kért az ópalánkai forduló személy indítására. Ennek is megörültem. Lám, minden kapóra jön.

Csak délután tudtam meg, hogy ennek a „fordának” nem ilyen kora reggel kellett volna visszaindulnia, hanem valamikor délfelé. Egy beijedt kupec azonban felbiztatta a mozdonyvezetőt, induljanak nyomban. Nem tudhatom, mennyibe került ez neki. A szolgálattevő tagadja, hogy egyetlen fillért is kapott volna.

A mozdonyvezető palánkai származék, úgy lehet, csak barátságból cselekedett. Cédulát írt a feleségének: „Anyus, estére itthon vagyok! Ferenc.”

A palánkaiak számára nyomban elrendeltem a beszállást. A folyosó kiürült. Már a peronon álltam, hogy az indulást nézzem, amikor az apatini szerelvény utasai közül néhányan engedélyt kértek, hogy ők is mehessenek. Tudtam, nem sokára újabb szerelvények érkeznek, gondoltam, menjenek.

Micsoda felfordulás kerekedett erre! Egy része kiáltozni kezdett és sikoltozni. A nők! Hogy ők hazajöttek, őket ne toloncoljam vissza.

Vagy három nő, de mekkora lármát csaptak. Legyintettem, maradjanak.

A szolgálattévő már sípolt a mozdonyvezetőnek. Sípolt, sípolt, de a kalauzok sehol, hát a vezér még várt.

Hogy néhányan visszamaradtak, a felszállottak közül néhányan kedvet kaptak láttukra, hogy beszálljanak – hiszen valamit el akartak intézni, azért ültek vonatra.

De hát ha maradni lehet?!

Cihelődni kezdtek lefelé, a kocsikból kosarat, batyut húzkodtak-emeltek a lépcsőkön.

Engem valami pulykaméreg fogott el. Üvölteni kezdtem.

– Indítsa már! Azt a jó istenit!

Pedig nem szoktam káromkodni.

A mozdony sípolt, a vonat rándult, s kihúzott kalauzok nélkül. Az utolsó pillanatban egy

nő még leugrott, s el is terült nyomban. Szoknyája nyakába torlódott. Térdig érő, bolyhos bugyit viselt. Garabolyát úgy dobták utána.

Feltápáskodott, fogta kosarát. Nagyon sovány nő volt. De a téli öltözékében úgy ballagott vissza, mint egy kövér.

Éppen akkor ért vissza a törzsőrmester, csendőreivel. Akadt mindjárt, aki informálta.

Most nem pattant elém jelentéstételre, hanem közeledőben hadonászott.

– Mért tetszik itt felborítani a rendet!?

Hangja annyira tiszteletlenül harsant, nyilvánvaló, valami felettesével beszélgetett rólam. Lecsavarodott az aranszál tekintélyemről.

Meg arra is gondoltam viszont, hogy ez a nyavalyás vasutas rávett, hogy küldjük el a vonatot (akkor még nem tudtam, hogy pláne órákkal a menetrendes idő előtt!), s most amoda kotródik, ni, az irodájába!

Toljam rá a felelősséget? Azt talán mégsem. Egy recsegő hangú csendőrrel szemben.

De hiszen az én fejemben is itt feszült még az iménti üvöltés, a vezérnek szóló. Csak lélegzet kellett, kiáltottam újra:

– Végezze a feladatát! Ne avatkozzék az enyémbel!

Vigyázzba rándult, és alázatosan jelentett.

Én azonban elléptem mellőle. Ezek után nem tárgyalok vele!

A tekintélyemre ismét megkerült, felgombolyodott a szál. Tőlem várta mindenki, mi történjék a következő órában.

Elsőnek a pénztárosnő állt elém, hogy engedjem haza, mert a hajósok nem engedik, pedig ő csak itt lakik közel a Rákóczi úton. Őt a család várja reggelire.

Igaz, hogy kijárási tilalom van, de a szolgálatból haza igyekvő pénztárosnőkre ez nem vonatkozhatik.

Vállat vontam. Egy emberem futva jött a forgalmi iroda felől: bejár a pesti gyors.

– Engem ne használjon fel ilyesmire! Hogy adjak én ezután jegyet?

Még mindig az emberválogatás tartotta izgalomban.

– Ugyan... – vigasztaltam – semmi az.

Az asszony igennek tekinthette vállrándításomat s nyilván a kapuőr is, akinek figyelmét elébb már magára vonta akaratosságával.

Később emlékeztem rá: a pénztárosnő reszketett.

Én már akkor a pesti gyors elé mentem.

Nem sokkal azután puskalövés hallatszott. Alighogy a pesti szerelvény pöfögve megállapodott.

Egymás után két lövés.

S jött a hír is: egy honvédjárőr négyszáz méterről lelőtte a pénztárosnőt.

Akkor ocsúdtam fel, hiszen itt nem babra megy a játék!

S megfordultam, és nem a lassan bepöfögő pesti szerelvényt fogadtam. A csendőrökkel várakoztak éppen elegen az én embereim is, akik hajnaltól némi gyakorlatra tettek szert már a terelésben.

Valami azt súgta, most az áldozattal kell törődnöm, az érkező utasok még ráérnek. Fogtam két hajóst, vállukon puska, s hárman mi is járőrnek látszottunk. Nyújtott léptekkel megindultunk. A fiúk egy mozdulattal sem ellenkeztek: a menetelés mégis csak valami szabályos és megszokott tevékenység volt számunkra a mai rögtönzésekhez képest.

Messze hangzottak a puskalövések, de azért nem kellett sokáig tartani a lépést. (Bal-jobb, bal-jobb – nem diktáltam, de tiszta szándékkal számlálta mögöttem a két hajós.) Láttuk már, láttuk a csoportosulást, amelynek lombjai alatt feküdt a lelőtt madár.

A járőr állta körül, a tettes öttagú járőr az élettelen asszonyt, s egy zászlós meg a kísérője. Tehát heten, s végignézték a vergődést, tanács-talanul, csak annyira jutottak el, hogy a nő

vasutaskabátja körül igazolvány után babráltak, de ezt is talán csak azért tették, mert a jelzés nélküli öltözék alatt a női mellek előbukkanását várták.

– Még él – mondta egyik katona.

Negyedórája vérzett a nő. Az első lövést szembe kapta, jobb válla alatt, ettől megriadt, sebet bekötni a legközelebbi ház felé menekült volna. A második lövés állkapcsát érte.

– Csetnik kém – magyarázta felém a járőr-parancsnok.

Nem vagyok káromkodós, de éktelenül káromkodni kezdtem. A járőr vigyázzban állt. Még a zászlós sem mert megmukkanni. S nagyon szabálytalanul, abba a házba vitettem az asszonyt, ahová futtában tartott. Orvosért futtattam a zászlós kísérőjét is, de magam nem mozdultam az utcáról, csak káromkodtam szakadatlan, mintha fenntarthatnám vele az eget.

Talán a lelkiismeret is dolgozott bennem, mért engedtem fegyveres kísérő nélkül a leváltott pénztárosnőt.

A pesti vonat, mondom, beérkezett, mire visszatértem a pályaudvarra, már a csendőrök tucatnyi személyt ki is válogattak maguknak, s zárt rendben elvonuláshoz készültek.

– Főhajónagy uram! – kedélyeskedett a

csendőr főhadnagy – a többit neked hagyjuk. Rendelkezz velük. Hajnalban jövünk!

Csúnya káromkodással válaszoltam, s ez nagyon jól illett, senki nem sértődött meg. Embereim tisztelettel fordultak felém. A zsúfolt várótermek népe helyet csinált.

Kiadtam a parancsot (amint a csendőrök távoztak), senki ne mozduljon. Akinél ennivaló van, adjon a másíknak.

Nekem is meg kellett enyhülnöm nemsokára.

Korán alkonyodott. Nem sokkal sötétedés előtt – már és még telítve volt a pályaudvar – elém toppant Betti. A tegnap esti szőke Betti. S a ma hajnali.

Annál is inkább, mert fehér prémje gallérjában pirult, hogy az ötven pengő mégiscsak ottmaradt az éjjeliszekrényén.

Elnevettem magam, s mire tiltakozni eszembe jutott, már macskamozdulattal köpenyem zsebébe csúsztatta a pénzt.

Na, ilyen sikerem sem volt még üzleti nőnél!

POZDOR

Mink nem az állomás tájékán tanyáztunk. Én legszívesebben ki se mentem volna az utcára. Annyira nem tetszett nekem az egész dolog. A levanteotthonban beültem egy szobába. S azt mondtam egy zászlóaljunktól való szakaszveze-

tőnek: – Adjon nekem valami olvasnivalót, Balogh, de izgalmas legyen. Mije van? – Van itt nekem, alázatosan – azt mondja –, egy gyakorlatsági szabályzatom: a szakasz harceljárása. – Na, a fene egyen meg – gondoltam –, add ide, hadd szórakozzam. Azt olvastam egész délelőtt, a nyű essen bele. De ezt csak most mondom. Utólag. Mert nem is csupán az olvasással kezdtem a napot, miután az embereimet szakaszokra, rajokra, majd meg félrajokra szétszaggatták a csendőrök. Nem fájt a szívem, mert ott láttam Képiró Sanyit. Az ő nevében szortírozta a legénységet egy tiszthelyettes. Alig vártam, hogy végezzenek, s hogy eltisztuljon a nagyja, akkor odamentem, s komázva megkérdeztem: – Megismersz, Sanyikám? – S nyújtottam a kezemet. Rám se nézett, úgy felelt. – Meg!

Hogy megismer. De a kezit nem nyújtotta. – De közlöm a zászlós úrral, hogy szolgálatban nem ismerek se barátot, se ismerőt. – Egy kicsit várt, talán valami komiszszágon gondolkozott, aztán mégsem. Meglehet, csak arra várt, hogy én kimondjam: „Megértettem, főhadnagy úr.” Most rám nézett. Nagyon keményen nézett szemembe, feszesen tisztelgett. Én is kénytelen voltam. Csak amikor elfordult, akkor sziszegte a foga közt: „Szerbusz.”

Vasvillával szedtek ki az anyád alól – gon-

doltam, s azután kértem azt a bizonyos érdekfeszítő könyvet Balogh szakaszvezetőtől. S olvastam egész délelőtt a szakasz harcalakzatait: a csatársort, a rajoszlopot, a csatárláncot s a szakasznyi erejű csatárcsoportok alakítását. Mire végére jutottam, kezdhettem előlről, mert az eszem másfelé járt. Hát persze hogy nagy büntetés ez, amibe én beleestem: van is századom, meg nincs is. Tiszt volnék, essen bele a ragya (csak most mondom, akkor másképpen gondoltam), zászlós vagyok, s akármelyik csendőrtiszt-helyettes kicsavarhatja kezemből, akár a csökkentett létszámú raj vezetését is! Ezért olvasom inkább a gyakorlati szabályzatot, ha nem is tudok odafigyelni.

S ki vagyok téve annak, hogy egy régi barátom, de mondjuk, legalább ismerősöm, lemagázzon, leintsen, lezászlósurazzon.

Ez, ilyesmi velem nem fordulhatott elő.

Ezért amikor Képiró főhadnagy a leventeotthon udvarán a nevemet kiabálta, nem mozdultam, mert Balogh szakaszvezető, aki az olvasni-valót adta, s régen kapott már valami feladatot. egyedül ő tudta rejtekem, s a szólításból megértettem, valami feladat néz rám is, ha ugyan nem legorombítás.

A legényem délben a meleg gulyással bezzeg megtalált. Annak a marha katonának olyan szí-

mata volt, mint egy erdei állatnak. Olyan bozótos is volt, akár az erdő. Azt én hiába ültettem délelőtt borotva alá, délután már bokorban meredt pofáján a sok szőr.

No, az igaz, hogy előtte való nap a fürdőszobában nem talált rám! Viszont én is elaludtam, s parancsba adtam neki egyszer és mindenkorra, hogy az asszony lakáskörletébe nem teheti be a lábát, a konyha kivételével, ahol vízcsapot találhatott, s a csizmapucoló-szereket tarthatta.

Ebéd után egy határvadász hadnagy kéredezett be hozzám ebbe a rejtett szobába. A legényemmel beszélte meg a dolgot. Nagyot káromkodva nyújtott kezét, nem tekintette a rangot, őt küldte el Képiró Sanyi valami hülye lövöldözésre. De nem emberre, hanem csak valami épületre kellett lövetni. Erről nem is szívesen beszélt, hanem arra tért rá, hogy én hol voltam, amikor az ég zengett.

Tartalékos volt ez a hadnagy, a határvadászoknál sokan voltak, mindig tartalékosok. S ezek nem szokták meg a titoktartást, alig várta ez is, hogy pletykázza, mit látott, mit hallott január negyedike utántól máig, s miben volt része személyesen s tetteleg. Tilos volt erről beszélni, parancsban volt, de hát a legénység csak

pusmogott, az ilyen tartalékosfélék sem tudták megállni.

Na pláne, hogy ő Zsablyán meg Csurogon volt jelen! S meghallotta, hogy én csak Szentivánnál fagyoskodtam, s a csurogi községházán sem láttam egyebet, csak azt a hat újoncot, akiket a partizánok kiemeltek a kiserődből. Azok az én újoncaim is voltak, s ott láttam kiterítve őket. Már karácsony előtt, hogy a kiképzés befejeződött, átadtuk a sorlegénység egy részét kölcsön a határvadászoknak. Mink odakarikáztunk, talán azért csak, hogy láthassuk a kiterített hullákat. De a csendőrök semmi hatással nem voltak sem énrám, sem az átfázott legénységre, hanem a hat újonc, az igen! Úgy átfagytak, mint a csont, s ki tudja, mikor is történt a dolog velük. Nem is tudom, mikor temették el őket. Katonai pompát érdemeltek volna, de akkor ott nem volt helye ilyesminek. Pocsék szállást kaptunk Csurogon. Még a tiszteknek is úgyszólván szalmán kellett hálni. De olyan nagy volt bennünk a harag, hogy akármerre megindultunk volna, hogy minden ellenállást elsöpörjünk. Nyilvánvaló, hogy azért kellett nekünk abban a nagy hóban és hidegben akkorát kerülni, hogy ez a harcikedv felébredjen bennünk. Hát ez sikerült is. De reggel aztán tovább tapostuk a kerékpárt. (Most már bírtuk valamelyest az utat,

mert az a sok jövő-menő teherautó megtiporta egy kicsit, de piszokul csúszós volt azért.) Reggel már nyámmogva ébredtünk, de még mindig maradt bennünk annyi harag, hogy neki-mentünk volna Szent Péternek is, ha azt tudjuk, hogy ő árulta el a mi újoncainkat. Kora reggel aztán kaptunk egy jó forró kávé t s vagy tíz deka szalonnát fejenkint. Mikor a kávé megkóstolta a baka, mindjárt tudta: ma semmi nem lesz, mert a rum hiányzik belőle. De azért jólesett, mert meg volt gémberevedve a nép. Egész éjjel köpenyben, éppen hogy a derékszíjat vetették le szegények, meg a bakancsot legtöbbször.

Na aztán két hétig a mi századunkkal a titeli fennsík déli szegélyén biztosítottunk. Ha sütött a nap, szikrázott, csikorgott a hó: járőröztünk, nappal megfigyelőket állítottunk, ha friss nyom került a hóba, követtük egy darabon, de csak a megszabott mozgási körleten belül. Azon túl mi nem mentünk. Nem volt feladatunk. Akármerre indultunk, minden tanyából két-három újabb tanyára láttunk, a végtelenségig úgysem mehettünk volna. A kövesútra támaszkodtunk, azon jártunk fel és alá, a környező tanyákban fészkeltek meg magunkat. Egyszer lőttek mindössze az embereimre, csillogott a feltűzött szurony. Mert úgy kellett, dőfésre készen viselni a puskát. De nagyon távolról lőttek akkor az

egyszer is, nem jártunk utána. Még az újoncok is valahogy nagyon megcsihadtak a fene hidegben: azt tartották arról a hat bajtársról – halottam nemegyszer a beszélgetésüket –, úgy vélekedtek róluk: meg volt írva szegényeknek a sors könyvében. Nekem kellett szítanom bennük a bosszúvágyat, mert azért ennyiben mégsem hagyhattam a dolgot. És a lövésekből is hallhatták, hogy a Tisza jegén átkelt partizánok nem messze lappanganak tőlünk, az elhagyott tanyák között, s bármikor ránk csaphatnak. Emiatt éjjel-nappal halálos veszélyben van az életünk. Így iskoláztam őket, s csak pislogtak rám. Mert mind örült, hogy nem őt osztották be abba a nevezetes kisőrsbe, amelyet újévre virradólag kiemeltek a partizánok.

Jaj, nehogy elfelejtsem az újévről! Hiszen parancsban is volt, hogy mire készülnek ezek: az ő naptáruk, az óhitű naptár szerint, újévre virradóra minden magyar csendőrt és katonát ki kell nyírni. Erről még röpcédulákat is csináltak valami titkos nyomdában, és azt elszórták, elhintették riasztásul, rémítésül a katonák meg a nép között. Én ugyan nem láttam személyesen egyet sem, de hát kitelik tőlük. És ha nem csinálták volna, a mi vezetőségünk nem tudott volna kitalálni olyan vakmerő és egy kicsit magyartalan fenyegető felhívást.

Ilyenekkel válaszoltam én ebéd után a hoz-
zám húzódó határvadász hadnagy rémes törté-
neteire, amelyeknek én felét sem hittem el, mi-
vel a Tiszán egyrészt nem szokott olyan vastag
jég lenni, hogy azt csak robbantással lehetne
megnyitni. Másrészt a jég alatti vízfolyás úgy-
sem viszi nagyon messzire a holttesteket, amint
megpuffadnak, felnyomulnak közvetlenül a jég-
réteg alá, s feszítik, hozzátapadnak. Szó sem
lehet róla, hogy nagyon messzire elúsznának a
tett színhelyétől. Ottmaradnak bizony, árulkod-
nak. De a koma, a határvadász megmagya-
rázta, hogy mennyire laikus vagyok én. Egyrészt
mert hogyha egy kicsit is apad a víz – ami a
jég alatt gyakran előfordul –, máris zavartala-
nul elszállít egy akkora folyó minden rábízott
testet. De másrészt arról, hogy hamarosan fel-
puffadjon egy is, az egészen valószínűtlen, mi-
vel a vastag jégréteg alatt is szinte a fagypont
körüli hideg a víz. Csakis azért nem áll be, nem
hizlalja alulról a jeget, mert mozog. Fagypont
körül pedig nemigen indul bomlásnak a tetem.
Mégvárja az jócskán a tavaszt. De hol lesz az
már akkor! Alighanem a tengerben, hacsak va-
lami gyökérben fenn nem akad addig valahol.

Na mondom, így telt a délután csendes be-
szélgetésben. Dohányozva, kettesben, amikor a
legényem csörtet befelé, hogy „tessenek vi-

gyázni, mert a főhadnagy úr minden helyiséget végigvizsgál a leventeotthonban, mivel visszaélésekre gyanakszik!”.

Akkor aztán mink az ablakon kiléptünk egy hátulsó kisudvarra, s úgy tettünk, mint aki jön éppen valahonnan. Ez a marha katona azt mondja nekem: „Zászlós úr, kérem, én ezt a mi háziasszonyunkat sehol sem tanáлом, pedig a tilalom ellen is vétettem már, benyitottam az ő tartózkodási körletébe, de olyan a levegő nála, mintha meglépett volna!”

Akkor jutott eszembe, hogy persze! Hiszen az asztalomon hagyott levelében azt ígérte, valamikor egy hete, amikor Pestre indult, hogy ma érkezik. Baktatunk haza. Még nincs híre az asszonynak. S akkor füttyült be a pesti gyors, zajosabban, mint máskor. Vagy tán a város hallgatott jobban, mint egyéb napokon.

Hú, komám, gyerünk elébe! Komáztam a legényemmel, mert akármennyire is szabad mozgásunk volt nekünk, katonáknak, mégsem szívesen róttá azért az utcát az ember egymagában.

Mögöttem a legény. Tartjuk a lépést a Rákóczi úton. Előttünk a járőr. Megnyújtom a lépést, hogy minél előbb utolérjük őket. Anyám-asszony módjára egymás sarkát taposták. Valami rossz érzésem is volt, hogy mentől előbb érjük csak utol őket. És akkor: durr! Lövés!

Egy és még egy. Még meg is álltam, hogy talán csak nem ránk lőttek. Pedig hallottam, a torcolathang nem felénk nyílt! Mégis megálltam. S akkor láttam, hogy szembejött valaki. Magányosan. Arra lőttek. Szerettem volna futni, de nem mertem. Még megfordulnak ezek a marha katonák, s belénk eresztenek egyet-kettőt. Csak megnyújtottam a lépést. A járőr parancsnoka határozottan mondta: partizán, tehát kém, aki értesüléseket vitt társainak, talán fegyvert is. – De hiszen ez nő, és semmi sincsen nála!

Amikor bevittük a közeli házba, ott valaki felismerte, hogy az utcából való. És nem kém, hanem vasutas. A köpenye is arra vallott.

De akkor már a járőr odébbállt.

Viszont az utcára senki nem mert kilépni. Mink hoztunk orvost. Öreg ember volt, rettentően félt az utcára jönni. Én megfenyegettem: ha meg nem menti ezt az asszonyt, halálfia. Hát én azt már nem tudom, sikerült-e neki. Nem ellenőriztem. Hanem amikor visszaértünk vele hármásban a sebesülthöz, már a gyermekci ott térdepeltek az asszony mellett. A kerítések fölött elterjedt a hír a lakásukig, és a gyermekeket is átsegítették anyjukhoz, aki nyöszörgött, mintha utolsó óráit élné. A fiúcska tízéves lehetett, a lányka idősebb valamivel. Anyjuk halkán beszélt hozzájuk. Figyeltem, ugyan mit magya-

ráz. Az ebédet mondja. Azt sorolta, mi legyen ebédre, ha ő nem tudna hazaérkezni.

Álltunk aztán tehetetlenül, míg az orvos vetkőztetni kezdte a nőt. A férje rokkant, azt mondták, azért nem tud idejönni. Nem bírja a kerítésmászást.

Ezen még el is mosolyodtam.

A legényem azt súgja: nagyon bejött már a pesti gyors!

Hű, csakugyan, gyerünk a pályaudvarra!

Hát az én kis háziasszonyom bizony rémületében úgy összezsugorodott, akár egy fázó cirmos, akit kikergetnek a hóba, s nem engednek vissza a városba. Nagy bőrdnnyel érkezett, azt vonszolta maga után.

– Jaj, én azt hittem, hogy maga már teljesen megfeledkezett rólam, s én leszek a halálfia.

Kicsi, fekete asszony különben, szerb származású, még nálam is alacsonyabb fél fejjel, pedig én sem vagyok góliát. Igaz, valamivel idősebb nálam. Özvegy, s a gyermekei odaát maradtak Péterváradon, de ő csak Petrovavdint mondott és mutogatta a gyermekei fényképét.

Erélyesen felleptem, igazoltam magam. Mondtam az illető hajósnek: írja fel a nevemet, vállalok minden felelősséget ezért az asszonyért.

Még sokkal simábban ment a dolog, mint ahogy ott gondoltam volna.

Kint az úton aztán alakzatba fejlődünk. Mondtam is, csatározlop.

Elöl én, középen a fekete asszony, hátul legényem az irdatlan bőrönddel. Aki messziről néz, azt hihette volna, elfogtunk valakit, s kísérik. Annyi kellemetlenség volt azért, a legényem szuronyos puskáját nekem kellett vállamra vennem.

– Jaj, csakhogy megmenekültem. Emberek azt beszélnek, itt Noviszádon szerbeket és zsidókat, mind halomra lövöldözik! Itt beszélnek az állomáson.

Nem tudtam leszoktatni, hogy ne Noviszádot mondjon Újvidék helyett.

De azért elnevettem magam:

– Beszélnek összevissza minden bolondságot.

– Nekem is nagyon furcsa volt. Miért Szuboticán olyan sokat várakozott a vonat. És aztán sehol nem állt meg.

Nagyon kedvesen sopánkodott. Már harmadik hete nem láttam.

– Csak ériünk haza! Én sem állom meg – fenyegetődzttem.

Ettől aztán hazáig hallgatott. Pedig talán meg sem értette.

Még csak az hiányozna, hogy ezt is magunkra vállaljuk! Dorner tizedes úr soha ilyet nem csinált volna. Nem félt! Az nem létezik, hogy egy közeledő célpontnak a felső részébe célzott volna! De hát nem is azt akartam mondani. Hanem azt, hogy Dorner tizedes, ha egy pillanatra meg is ijed talán, s pucujába is száll bátorsága, annyi érkezése még biztosan lett volna, hogy álljt kiáltson a közeledő ellenek, s ha megáll, hátraarcot rikoltott volna neki. Majd csak azután, ha ebben a helyzetben menekülést kísérel meg az illető, akkor használta volna lőfegyverét, vagy mondta volna nekünk: cseszettek oda, fiúk!

Mert azt be kell vallani, pihenőkben mindig elmagyarázta: fiúk, amíg a tiszt urak látnak, hallanak, addig magázlak benneteket, addig cefrangos támadási parancsokat osztogatok nektek, meg honvéd egyénnek szölongatlak bennötöket. De ha beáll a harc helyzet, semmi ilyet ne is várjatok tőlem. Csak elkiáltom: szúrd meg! vagy: cseszettek oda, fiúk! S tiknéktek akkor már tudni kell, hogy mi következik. Ott már vége a kikézésnek, ott már a valóságos élet következik. Meg a halál, ha nem vigyáztok! A rosseb álljon a legbecsesebb testrészetekbe! Mert azért tudott finoman beszélni is Dorner

tizedes úr! „Tegye a pofátokra Mari néni, amit a padra szokott nyomni!”

Hát most azon a reggelen, hogy jóformán kiavatlanul kerültünk a leventeotthonba! Ott anélkül sorakoztunk, hogy csak egy pisszt ejthettünk volna a fáradtságunkról, a kéthetes, majdnem szüntelen szolgálatunkról, az a csendőr százados úr, aki a parancsokat adta, és a népet szétosztotta, olyan szigorú hangon beszélt, hogy amikor Dorner tizedes engedélyt akart kérni a szólásra, torkán akadt a szó.

Indulni kellett, zúgolódás nélkül, az volt mondva, hogy ebédet mindenki, minden járőr a mozgási körletében kap.

Mink az ebédet, sajnos, elpuskáztuk. Vagy nem találtak ránk a mozgó kondérral, vagy éppen máshol tartózkodtunk.

Nem lett volna szabad éppen a főhelyekre bemerészkedni félig-meddig magánügyben. De hát nem mink parancsoltunk, hanem Dorner tizedes, és neki a cukrászdában, az Erzsébet-cukrászdában volt a nője, akiről kiderült, milyen kitanult kurva, és becsapta a mi tizedesünket. Tilos út volt az „Erzsébet”, tudtuk azt mink jól, Dorner még jobban. Na, az a csendőr százados úr, aki minket beosztott, éppen ott ült. Különben is mindenki tudja, legénység számára tiltott helyiség volt az „Erzsébet”.

Szerencsénkre kint vártunk már akkor a hidegben, amikor Dorner karjára akasztott puskával kijött. De a képe, mint a cékla, olyan vörös.

Mi azt gondoltuk, csak pofont kapott. Irány a leventeotthon. Parancsot is kapott odabent. Egy csomó embert kell a gimnáziumba kísélni.

Itt is, amott is tudtak már rólunk. Persze, a cukrászdából telefonáltak! Dorner dühöngött, soha még ilyenek nem láttam.

Nem lett volna az úgy magában nehéz munka, bár igaz, hogy csupa életerős embereket kellett átkísélni (asszony egy sem akadt ezek között még), de a többsége zsidó volt. Szökni egy sem akart. Egyik próbált valami üzenetet küldeni, de olyat kapott a hátába tusával Dornertől, elment a kedve.

A gimnáziumban éppen ebédosztás végére értünk. Az embereket az udvaron átadtuk – darabszám, s néztük, mit ehetnének. Egy kondér fenekén maradékot még találtunk. Fagyos volt már. Azt megmértük. Undorító, csupa zsír vakarék. Amint belefaltunk, köptük volna ki, ha rá nem fagy nyelvünkre, szájunkra a zsiradék.

Akkor Dorner már nagyon odáig volt. Nem is tudom, mitől, de ez a zsíros, fagyos étel tette be az ajtót. Nem kérdeztünk semmit, csak úgy, libasorban felvonultunk a felső emeletre.

Ott előbb a mellékhelyiségeket használtuk, aztán egy tantermet kinyitottunk. Jól számított Dorner, abban csak vagy tíz elfogott embert találtunk, akiket a magasság miatt még csak nem is őriztek. Néhány padot szétfeszítettünk velük, bedurrantottunk a kályhába. Míg ők dolgoztak, mink könnyítettünk a szolgálati ruhán: puskát, derékszíjat le. S még a bakancsot is utóbb, Dorner példájára.

Egy őrt hagytunk: majd óránként váltjuk egymást. A kályha körül nemsoká megenyhült az idő – elszenderedtünk. De még a foglyok is, akik, úgy tetszik, reggel óta várakoztak étlen s hidegben.

Azzal humtuk le a szemünket: csak meleget érezzünk, vacsora sem kell, majd a reggelivel kárpótoljuk magunkat.

Hamar alkonyodott, pedig még tartott a délután.

EGYÜTT

A négy férfi beszélgetései mindennaposak voltak, az egymáshoz való bizalmuk napról napra erősödött, még a harag s a gyanakvás által is, szívük és szellemök megnyílt, s benső gondolataikat is mondatba szőtték: amint egyszer egyik, másszor másik feledkezett bele az emlékezésbe.

Első nap csak azon csodálkoztak: „Miért mi négyen kerültünk együvé?”

Gyanútlan csodálkozásuk csak hetek múltán keseredett meg, de akkor csupán a legkisebb és a legnagyobb között. A legalacsonyabb és a legmagasabb rendfokozatok között.

Szabót sértette Büky fontoskodó, félrebúvó suttogása. „Féli az úriemberségét? Tőlem? Ilyen cafat helyzetben is?”

És megfogant fejében a legrosszabb gondolat: „Ki akarnak faggatni! Amikor nem elég éles a fülem, a parancsokat adja behálózásomra!”

Bükyben jóval elébb megdobbant a gyanú: „Tudniok kellett, hogy legénységi, amikor közénk eresztették. S ha tudták, csakis egy céljuk lehetett!”

De a másik két úrnak nem mondta meg ezt a gondolatát. Vigyázzon mindenki a szájára! Felnőtt emberek vagyunk! Nem vénasszonyok!

Elég az, hogy ő halkán beszél a kettőnek.

B Ü K Y

A feleségem magas, magasabb nálam két centivel, senki nem tudja, csak ő meg én. Jót nevettünk rajta, amikor összeméretkeztünk. No persze senki nem veszi észre, ha felöltözünk.

Rózsa, a feleségem, lánykorában is szerette

a fekete selymet. Fehér sálacskát viselt hozzá, s míg szezonja volt, díszül mindig piros rózsát. Illett fekete hajához.

– Én nem törődöm – azt mondta Győrött, amikor odaköltöztünk –, csak olyan utcába, szívem, ahol nem laknak zsidók. Ha nem látom őket, aztán nem is törődöm velük.

Nem is volt egyetlen ismerőse sem.

A kisfiam! Zoli. Róla még nem beszéltem. Hatéves volt akkor. Fekete haj, fehér bőr! Tiszta anyja! Csendes gyerek, és csupa szenvedély.

Első este az ezredes úr gavallérosan viselkedett.

Nem szívem szerint mondom, hát meg kell magyaráznom.

Alkonyattájt a kegyelmes úr tájékoztatásra kérette a palotában tartózkodó urakat.

Köpeny, vállszíj, utcai öltözet.

Természetesen csizma, az évszak szerint is. Felsorakozva vártuk a díszteremben.

A rangidős úr jelentett, mert a kegyelmes úr meg az ezredes úr együtt jöttek.

Egy pillanat szünet: végignézték rajtunk.

A kegyelmes úr első szava: – Mért nem sisakot hordanak az urak? Elvégre harchelyzet van?

Az ezredes úrnak kellett volna felelni, de ő nem felelt.

– Egyébként az első nap eredményei siralmasak! Mondhatom, siralmasak!

Úgy beszélt, mintha mi, a jelenlevők mulasztottunk volna el valamit, holott a tisztogatás menetrendjét ő ismerte legjobban s valamenynyiónknél inkább.

Az ezredes úr összerántotta szemöldökét: ebből értettem, őneki szól a letolás, de nekünk is hallanunk kell:

– Céлом a megtorlás! – kiáltotta a kegyelmes úr. – Több erélyt, igazi harci szellemet követelek.

Kemény „végeztem”-mel váratlanul véget ért a kihallgatás. Vagy minek is nevezzem: tisztgyűlés.

Biccentés nélkül elvonult a kegyelmes úr, az ezredes úr – s néhányan a kíséretből, s akik most alakultak „kiséretté” – utánuk.

Mi ottmaradtunk, s még pihenjbe is lassan oldódtunk.

Mit jelentsen ez? Gondoltuk, de nem kérdeztük.

Néhány perc múlva visszarobogott az ezredes úr is. Ceremónia nélkül mondott néhány szót:

– Tekintettel a rendkívüli hidegre, a sisak-

viseléstől az éj folyamán is eltekintek. Saját felelősségére a közelben lakók közül bárki hazamehet. Biztosítás, összeköttetés!

Kézzel intett és elment.

S mi lesz reggel a sisakokkal? Nem mondta meg határozottan. S a harci szellemmel? Arról sem szólt biztosat.

Én viszont hazamentem. Elcsíptem egy járőrt, s beálltam a sor végére.

A legényem ugyanis otthon töltötte a napot. Hatszor vagy hétszer telefonáltam napközben: minden a legnagyobb rendben!

Urak, ki tart mifelénk? Próbáltam társakat toborozni a hideg s nem éppen kellemes útra. De tapasztalhattam, nemhogy felénk, de más-hová sem indultak haza urak, annyira kényelmesnek ítélték az irodák bőrpamlagain rögtönzött hálólhelyeket, amelyeket a mindenkori tisztizolgálat számára az állomásparancsnokság készenlében tartott. Joggal gyanítottam, hogy legtöbbünknek pokrócon – táborig takarón kívül egyéb derékalj nem jut, s fejünk aljának aktatáska vagy használatban puhított szolgálati könyvek.

És mégis, senki sem mozdult hívó szavamra, s a válasz, ha akadt, csodálkozó pillantás, meghökkenet mozdulat volt.

Ennyire veszélyes utcára lépni sötéttel? Én

azt gondoltam, inkább a félig-meddig parancs hatása dolgozott bennünk, amellyel reggel az ezredes úr fogadott bennünket: „Az épületet csakis parancsra hagyják el, uraim!”

Csak reggel tudtam meg, éjfél előtt még egy tiszti gyűlést tartottak. Kibővített eligazítás az összes alantas tisztek bevonásával! Ezt érezték volna a többi urak.

De nekem akkor eszembe sem jutott, hogy effélével törődjem. Friss hurkaillat csapta meg otthon az orromat. Mi a szösz! Ezt nem is gondoltam. Tudtam, hogy az udvar végében malac hízik. De éppen mára, szerdára disznótort nem reméltem. S ha könyékig maszatos, feltűrt ingű legényem mellett nem mosolyog kedvesen, bocsánatkérően kis szőke háziasszonyom, aki lám, számolt meglepetésemmel és haraggal, abban a hidegben lefutott a magas folyosóról a kapuig, hogy legényemet a szabadkozástól felmentse. Hiszen ő ugratta bele nyilván a kolbászkészítő munkába, amely tán dél óta folyt már, tán még régebb, csak engemet nem értesítettek.

– Féltünk, nehogy elhajtsák – didergett melletttem az asszonyka –, meg aztán a kukoricánk is éppen elfogyott.

Én azonban mégis haragudtam volna: mi csoda örült gondolat, éppen most, amikor ház-

ról házra járnak, vizsgálják, kutatnak a csend-
őrök meg a katonák! Még az is bolond, aki ezt
a disznótort kitalálta!

De amint láttam, a gyermekek milyen bol-
dogan repestek, egyszerre megbékéltem mégis.
Tepsikben kolbász, hurka sercegett, s a bezárt,
forró illatok az egész házat átjárták. Ebben a
pillanatban már azt tartottam volna bolondnak,
aki ilyen helyzetben durcáskodni vagy még tán
dühöngeni is képes.

A kislányt, a háziak kislányát Ildikónak hív-
ták. S ez jellemző! Még harmincnégyben nevez-
hették el így! Még karácsony előtt írtam erről
feleségemnek! (Azt a gyanakvó, sőt gyanúsító
választ kaptam még azon a héten: „Láttad ta-
lán az anyakönyvi kivonatot? Egy akkora leány-
gyermeket még akárhogy szölongathatnak a
szülei! Akár egyik napról a másikra!”)

Részt vett a disznóvágási munkában Milena
is, az alagsorbeli lakó, afféle házmesterné, csak-
hogy az ura máig nem tért meg a katonaságtól,
ahová tavaszon a mozgósításkor elment még, s
hír még azóta sem érkezett róla. Milena meg-
húzta magát eddig az alagsorban, s gyanú ár-
nyéka sem esett rá, pedig a legényem (nős em-
ber maga is) környékezte, amint evés-ivás köz-
ben kiderült, együtt vitték reggel-este a hízó
moslékát. Milenával feljött ez alkalommal tíz-

évesnyi leánykája, ijedt-szép szemű Angyeliya (vagy Angyalka, amint a háziak becézik a magyarul kedvesen akadozó gyermeket. Milyen szép nő lesz ebből, nézem meg alaposabban, amint a kisasztalhoz ül, s elébb lecsavarja magáról a nagykendőt: máris formás; szemöldöke íve és villogó, sötét pillantása arról tanúsít, milyen huncut lehetett jó évtizeddel ezelőtt az anyja).

Bor került elő, nem tudom én, honnan, azon a nehéz napon. Koccintottunk. Valahogy asztalhoz került mindenki, még a legényem is (valaki így rendezte), és a nehéz, zsíros töltelékek után a második poharat már gondtalanul koccintottuk össze.

S az est hőse a maradványaival szolgáló és hasznot hajtó, örömet adó hízón kívül én voltam, aki személyemmel megvédem ezt a házat a bajnak még felhőjétől is.

Milena az asztal végéről úgy tekintett rám, mint az istenre. Melegem is lett tőle, mert Milena szép volt, bár nem magas, egy-egy mozdulata mégis feleségemre emlékeztetett.

Ha én ezt akkor kimondom, kétszeres, háromszoros, talán ötszörös féltékenységet ébresztek ott helyben.